

Idill és tragikum Radnóti Miklós költészetében

Radnóti Miklós tragikus sorsú költő, személyes és társadalmi léte is meghatározza költészetének állandó motívumait: **lelkifurdalás, bűntudat, haláltudat**. Ennek ellenpólusaként fogalmazza meg az **idillt** költészetének mindhárom periódusában. Költészetében a tragikus feszültségnek két pólusa van, tehát a **halálos fenyegetettség tudata** és ezzel ellentétben az élet igénylése: **szabadság, szépség szeretete és a szerelem megfogalmazása**. Ezt a feszültséget költői intellektualizmusával úgy oldja fel, hogy feladatként azt fogalmazza meg, **hogyan nem menekülni, hanem helytállni kell**. A helytállás a belülről táplálkozó tartást jelenti, melynek alapja elsősorban az antik tartalmi és formai harmónia, az idill.

- A Nyugat harmadik nemzedékéhez tartozó alkotó.
- Költő, műfordító, prózaíró volt.
- Költészetére kezdetben – generációhoz tartozó más költőkhöz hasonlóan – az avantgárd irányzatok hatottak rá, legerőteljesebben az expresszionizmus és legkevésbé a szürrealizmus. Korai költészetében jellemző még a lázadás, a hagyományos műfaji és formai keretekkel való szembeszegülés. Az Újhold kötettől kezdődően költészete letisztult, klasszicizálódott, **az újklasszicizmus jegyében visszatért a kötött formákhoz**.
- Sorsát, költészetét kettős tragédia árnyékolta be: **születésekor meghalt édesanyja és ikertestvére, zsidó származása miatt az állandó fenyegetettségben élt**.
- 1940-ben jelent meg születésének és gyermekkori emlékeinek összefoglalásaként az *Ikrek hava* c. lírai naplója.
- **1940-től több alkalommal behívták származása miatt munkaszolgálatra a szerbiai Bor városához közeli Läger Heidenauba**. Utolsó munkaszolgálatára 1944. május 20.-án vonult be, innen már nem tért vissza.
- Verseskötetei: Pogányköszöntő (1930), Újmódi pásztorok éneke (1931), Lábadozó szél (1933), Újhold (1935), Járkálj csak halálraitélt (1936), Meredek út (1938), Tajtékos ég (1946; posztumusz).

Életművének egyik központi témája, a világ általi fenyegetettség, illetve az erre adható válasz határozottan az **‘Újhold’** kötet nyitó- és záróverseiben jelenik meg.

A nyitóvers címe: **Mint a bika**(1933). A költemény rímtelen szabad vers, de a hosszú sorokban igen gyakran érezhető az antik időmértékes ritmus lebegése, s az olvasónak önkéntelenül az ősi hexameter jut eszébe. – Az egész vers egy részletesen kibontott „homéroszi” (eposzi) hasonlat. Három idő (idősík) követi egymást: **a múlt, a jelen és a jövő**. Az első sorban a „mostanáig” határozószó egy korábbi életszakasz végleges lezárását jelzi. A hasonlított (a költő) és a hasonló (a bika) közti fogalmi különbség elmosódását szolgálja a tudatosan használt „aki” vonatkozó névmás (csak emberi személyre utalhat).

A múltat idézi a férfierejét kamaszosan fitogtató fiatal bika fölösleges, öncélú mozgása is („unja magát”, „körberohangat”, „rázza fejét”, „dobbant”): magabiztos, gondtalan játék volt ez „a déli melegben”. A legelő „rémületének” forrása nem a félelem, hanem az „esett tehenek” ámulata, a bika fölénys diadalainak elismerést kiváltó csodálata. A múlt patetikus jellemzésébe jó adag önirónia is vegyül.

A hasonlat második részében az előző rész zsúfolt mozgalmasságával szemben a mozdulatlanság dominál: a bika megtorpan, fölszagol, fülel, s kifejezetten emberi cselekvésre utaló igék kapcsolódnak hozzá: érzi a közeledő veszélyt, majd elgondolja a farkascorda képével megjelölt történelmi helyzetet s az ebből fakadó kétféle magatartás lehetőségét. Vagy menekülnie kell, „mint menekülnek az őzek”, vagy „ha megjön az óra”, vállalja a harcot: „küzd és elesik”.

A fogalmi és a képi sík szinte azonosult már: a költő jutott el a fenyegetettség, a rá váró halál felismeréséig, s erre **egy új életprogram eltervezésével válaszol**. Az utolsó két sor már áttételek nélkül, egyes szám első személyben szól. A bátor, morális gyökerű hősi helytállás gondolata – a jövőre vonatkozólag – a kollektív reménység hitében oldódik fel: halála példaképül, okulásul szolgál majd a „késő koroknak”.

Radnóti költészetének kiteljesedése akkor következik be, amikor a szorongás, félelem nem érzet, hanem jogosan megjelenő tény. **Radnóti egész életében kettős küzdelemben élt: személyes sorsa, családja, születésének körülményei miatti bűntudat, valamint a 30-as években egyre nehezebbé váló társadalmi sorsa, zsidó származása miatti üldöztetés miatt**. Menedéket csak a szerelemben, hitvesében (Gyarmati Fanni) talált, költészetileg pedig a bukolikus – pásztori idill – költészetben, utolsó költői korszakában pedig a

szintén antik műfaji hagyományból táplálkozó, de modern formában megújított eclogákban. **Emberileg a legborzalmasabb szenvedés időszakában az otthon, a hitves meghitt emléke tartotta benne a hihetetlen erővel működő létszereteket életigenlést.**

Egy sajátos antik műfajt újít fel és honosít meg a háborús esztendőben: az **eklogát**. Az Officina Nova könyvkiadó egy kétnyelvű műfordítás kötet kiadását tervezte Vergilius eclogáiból. Radnótit kérték fel a Vergilius 9. Ecloga lefordítására. Ebből merítette a költő az ötletet, hogy maga is készít egy tíz eclogából álló verssorozatot.

Első ecloga (1938.):

A műfaji hagyományoknak megfelelően természeti díszlet adja a költő és a pásztor párbeszédének hátterét. A természet nyugalma – melyben azért mindig ott érezzük a megfoghatatlanul is jelenlévő veszélyt és fenyegetettséget – ellenpontoszza a dialógus tárgyát, a háborúról és a költészet értelméről való eszmefuttatást. García Lorca és József Attila sorsára tett utalás a költősors tragikus voltát példázza. A záró természeti kép mindezek ellenére a helytállás erkölcsi szükségletét példázza.

Negyedik ecloga (1943.):

A dialóg forma valójában a lírai én belső párbeszédét tartalmazza. A belső Hang azokat az értékeket sorolja, azokat az emlékeket idézi, melyekért érdemes vállalni az életet. **Sajátossága a Radnóti-világképnek, hogy mindig apró, szinte észrevétlen, normális körülmények között szinte fel sem tűnő emlékmozaikok jelentik a kapaszkodót a lírai én számára.** A Költő az élet realitásával számol, az erősödő fenyegetettséggel, a közeli pusztulással. Az egyedi lét tragikumát oldja a Hang utolsó megszólalása, mely a természet rendjeként a természetbe való belesimulásként értelmezi a halált.

Hetedik ecloga (1944.):

A monologikus forma már Vergilius eklogái között is megtalálható. Radnótinál mégis inkább párbeszédéről van szó, hiszen a címzett egyértelmű. A megszólított Fanni képviseli mindazt, amiért érdemes kitartani, amiért érdemes elviselni a láger borzalmaikat. Művészi szempontból bravúrosan keverednek a versben a felvillanó emlékek, a naturalista lágerkép és a szürrealista vízió. A zárlat az eklogát egyértelműen a hűség és szerelem ódájává emeli.

A munkatábor foglyai állandóan a kétségbeesés és a remény végletei között hanyódtak. Ez a lelkiállapot jelenik meg az **Erőltetett menetben** is (1944. szeptember 15.). A vers 13-14 szótagos ún. „nibelungizált alexandrinokból” áll. A jambikus lejtésű sor közepén kihagyással is hangsúlyozott, erőteljes cezúra (sormetszet) található. Maga a forma, a szünettel kettétört sorok tartalmi mondanivalót hordoznak: az el-elbukó, összeeső, majd feltápáskodó foglyok vánszorgását érzékeltetik.

A költemény drámai feszültségű párbeszéd, belső vita: a költő két énje kerül egymással szembe. Az egyik én még reménykedik, s az élet makacs folytatása érdekében „fölkél és újra lépked”, a másik inkább ott maradna az árok szélén, s várná a szenvedésektől megváltó halált.

A vers négy mondatból áll. Az elsőben a józan, keserű bölcsesség, a kiábrándult pesszimizmus szólal meg: értelmetlen, „bolond” dolog tovább is ragaszkodni az élethez, az összeesés után újra vonszolni a vándorló fájdalmat. Ehhez a biztatást a hazaváró asszony és „egy bölcsőbb, szép halál” hamis illúziója adja.

A második szerkezeti egységben (mondatban) a végletes kétségbeesés szétzúzza a reménykedés érveit: a vers szétbombázott otthonokat láttat, mindent átszövő félelmet, védtelenséget, kiszolgáltatottságot érzékeltet: nincs már hová hazatérni.

A harmadik mondat a vers érzelmi-hangulati fordulópontja: a nyers, durva realitást az álmokat szövő ábrándozás váltja fel. Az egyes szám első személyében megszólaló énben felbred az irreális remény. A hazatérés ábrándja impresszionista képsort teremt, s a lelassult idő nyugalmaiban békésen szemlélődik a képzelet. Felidézi a nyárvégi, őszi kertet, a szilvalekvárfőzés családi hangulatát, a szerető hitves törekeny alakját, a pihentető csöndet. Az ígék mozdulatlanságot (hűl, napozna, várna) vagy alig észlelhető mozgást (ringnának, írna) érzékeltetnek, s festői és zenei elemek (színesztéziák, halk alliterációk, megszemélyesítések) teszik kifejezővé a szöveget. – Az ész persze tudja, hogy mindez nem létezik már, csupán az önámító fantázia vágyálmaiban született újjá.

A negyedik, záró egységben egy felkiáltásszerű kérdő mondat („de hisz lehet talán még?”) jelzi a csüggedésen végül is diadalmaskodó elszántságot. A kétségbeesett, ésszerűtlen remény most a telihold épségébe kapaszkodik: mindent mégsem rombolt szét a háború, hiszen „a hold ma oly kerek!” – Az utolsó sor már a túlélés határozott szándékát sugározza, s a pesszimista én azonosul a reménykedő „bolonddal”.